

СУҒУРТА ТАШКИЛОТЛАРИДА ИЧКИ АУДИТ ХИЗМАТИНИ РЕЖАЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Абдураимова Мафтунахон Ахматовна

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

«Аудит» кафедраси доценти PhD

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20733045>

Суғурта ташкилотларида ички аудитни ташкил этиш бир қанча мураккаб жараён бўлиб, ички аудиторлар ишини ташкил қилиш қоидалари халқаро аудиторлик стандартлари(АХС)да белгиланган, хусусан ички аудиторлар ишидан фойдаланиш тегишли №610-АХС бўйича тартибга солинади[1].

Мамлакатимизда ички аудитни ташкил қилиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16 октябрда 215-сон қарори тасдиқланган “Корхоналарда ички аудит хизмати тўғрисида” номли Низом[2] ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 5 майда 280-сон билан қабул қилинган “Ички аудит хизмати ходимларини тайёрлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарор[3] билан тартибга солинади.

Суғурта ташкилотларида ички аудитни ўтказиш тартиби қуйидаги асосий жараёнлардан иборат бўлади: режалаштириш, далил тўплаш, натижаларни умумлаштириш, берилган тавсияларнинг бажарилиши устидан назорат ва пайдо бўлган номувофиқ ҳолатларни тўғрилаш. Ички аудитнинг асосий хусусиятидан бири унинг олдиндан пухта тузилган режа асосида олиб борилишидир. Бунинг учун корхона - ташкилотнинг ички аудитга бўлган заруриятларини ўрганиш ва қуйидаги босқичларни амалга ошириш керак бўлади:

1. Ички аудитни режалаштириш. Бу босқичда қуйидаги ишлар тартиб билан бажарилиши лозим:
 - текширувга тайёргарлик;
 - текширувни ўтказиш юзасидан аудитнинг стратегиясини белгилаш ва режасини тузиш.
2. Ички аудитни ўтказиш. Текширув жараёнига ички аудиторларнинг иштироки шундай режалаштирилиши керакки, ушбу жойида ташкил қилиш, кутилмаган инвентаризацияни ўтказиш, текширилаётган объектни текшириш, хўжалик муомалаларини ҳужжатли текшириш, текширувнинг бошқа жараёнларини амалга ошириш.
3. Ички аудит ҳисоботи – текширувнинг якуний босқичи ва у қуйидаги тартибда амалга оширилади:
 - текширув материалларини бир тизимга келтириш;
 - текширилаётган объектнинг масъул шахслари розилиги ва имзоси билан тасдиқланган текширув ҳисоботи ҳужжатларини тузиш;
 - кузатув кенгашига тайинланган масъул шахсларнинг текширув натижалари ҳақидаги ахбороти.
 - Кейинги аудиторлик текширувини ўтказиш – бу келгуси ҳисобот даври учун амалга ошириладиган жараён бўлиб, у қуйидагиларни таъминлаши зарур:
 1. хатоларни, камчиликларни, ноаниқликларни бартараф этиш;

2. бартараф этилиши лозим бўлган камчиликлар юзасидан назоратни амалга ошириш.

Ички аудитнинг босқичма-босқич режалаштирилиши ички аудит хизмати ишининг қай даражада олиб борилишига боғлиқ.

Ички аудит текширувининг икки хил моделини ажратиб кўрсатишимиз мумкин: горизонтал ва вертикал. Биринчи модел фаолиятнинг алоҳида турини, талаб қилинган менежмент тизими билан қай даражада мувофиқлигини ва унинг натижалари самарасини баҳолашда фойдаланилади. Вертикал кўринишдаги модел компаниянинг алоҳида бўлимлари фаолияти мувофиқлигини текшириш учун ишлатилади. Шуни айтиб ўтиш лозимки, ҳар иккала модел орасида горизонтал модел кўп меҳнат талаб қиладиган ва ўзоқ давом етадиган жараён ва шу билан бирга муҳим аҳамият касб етади. У талаб қилинган текширув объектида турли хил бўлимларнинг ва ундаги масъул шахсларнинг фаолияти биргаликда қамраб олиб текширади. Бундан ташқари, горизонтал текширув бўлимлараро алоқалардаги тўсиқларни чеклаб, менежмент тизими иштирокчиларини бир-бирига таъсирини кенгайтиради.

Ички аудит хизматининг раҳбари фойдаланадиган асосий ҳужжат кузатув кенгаши томонидан тасдиқланадиган йиллик режа ҳисобланади. Ушбу режа фаолият турлари аҳамияти ва жараёнларни ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилиши зарур. Мазкур режада биринчи даражали эътибор компаниянинг мақсадларига эришишида туртки бўлувчи, шунингдек, компания учун хавф туғдириши мумкин бўлган фаолият турлари ва жараёнларга қаратилиши зарур. Асосий жараёнлар қуйидагилар ҳисобланади:

- истеъмолчиларнинг кутилатган талабларини ўрганиш;
- харидларни бошқариш;
- истеъмолчилар билан ўзаро ҳаракатлар;
- ходимларни тайёрлаш ва уларнинг ваколатлилигини баҳолаш.

Аудитнинг йиллик режаси асосида ҳар бир текшириш учун ички аудит режаси(4-жадвал) ишлаб чиқилади[4].

4-жадвал

“Ички аудит текшируви режаси” ҳужжатининг шакли

Аудиторлар	Режалаштириш	Аудиторлик амаллари	Ҳисоботларни шакллантириш	Жами (соат)
Ички аудит хизмати бўлимининг раҳбари	Ички аудит хизмати ходимларини назорат қилиш, ишчи ҳужжатларни текшириш	Назорат, текширув, солиштириш, таҳлил қилиш ва б.	Тегишли бўлган аудиторлик ишчи ҳужжатларини тўлдириш	1кун.-8соат
Бош аудитор	Корхона молиявий фаолиятинига доир муомалалар тўғри ҳисоб-қитоб қилинишини	Назорат, текширув, солиштириш, таҳлил қилиш ва б.	Тегишли бўлган аудиторлик ишчи ҳужжатларини тўлдириш	1кун.-8соат

	текшириш			
Аудитор	Бош аудитор вазифаларини бажариш	Назорат, текширув, солиштириш, Таҳлил қилиш ва б.	Тегишли бўлган аудиторлик ишчи хужжатларини тўлдириш	1кун- 8 соат.
Аудиторнинг ёрдамчиси	Бош аудитор вазифаларини бажариш	Назорат, текширув, солиштириш, таҳлил қилиш ва б.	Тегишли бўлган аудиторлик ишчи хужжатларини тўлдириш	1кун.- 8 соат
Бошқа мутахассислар	Бош аудитор вазифаларини бажариш	Назорат, текширув, солиштириш, таҳлил қилиш ва б.	Тегишли бўлган аудиторлик ишчи хужжатларини тўлдириш	1кун.- 8соат

Ушбу режа аудит объектига нисбатан ташкилий жиҳатдан ҳам (бўлим, бўлим гуруҳлари ва бошқалар), функционал жиҳатдан ҳам ўзига хосликка эга бўлиши лозим. Ички аудит хизмати раҳбари ички аудит хизматини ривожлантириш режасини ҳам ишлаб чиқиши зарур. Аудит режаси ва ички аудит хизматини ривожлантириш режасини ҳисобга олган ҳолда ички аудит хизмати бюджети ишлаб чиқилади. У аудит режаси ва ривожлантириш режасини ҳам бажарилишини таъминлаш учун зарур бўладиган харажатлар рўйхатини ўз ичига олади. Бюджет, шунингдек, режадан ташқари текширувлар ўтказишни ва текширув ўтказиш учун ташқаридан зарур мутахассисларни жалб этиш харажатларини ҳам кўзда тутиши керак.

Аудит режасида қуйидагиларни кўзда тутиш тавсия қилинади:

аудиторлик гуруҳи ва унинг таркибини шакллантириш (уларнинг сони, аудит ўтказиш учун бошқа бўлинмалардан жалб етилган мутахассисларни ҳам қўшган ҳолда), текширувчиларни профессионал сифатлари ва лавозим даражаларига мос ҳолда аниқ объектларга тақсимлаш, гуруҳнинг ҳамма аъзоларига уларнинг мажбуриятлари ва ҳуқуқлари ҳамда текшириладиган объект ҳақида ахборотларга эга бўлиш борасида йўл-йўриқлар бериш, ишчи хужжатларини юритиш, бажарилган ишларни хужжатлар билан расмийлаштириш ва уни текшириладиган объектнинг мансабдор шахслари билан келишиш тартиблари.

Умуман олганда, суғурта ташкилотларида ички аудит аудит хизматини режалаштириш жараёнлари ташки аудитдан бироз фарқ қилиб муфассал келтирилган ишлар ҳажмидан иборат бўлади. Суғурта ташкилотлари ички аудит хизматининг асосий вазифаси эса, мазкур ташкилотнинг фойда рентабеллигини ошириб самарали иш жараёнларини ташкил этишдан иборатдир.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Аудит ва сифат назоратининг халқаро стандартлари: I қисм 1-жилд АХС 610, «Ички аудиторлар ишидан фойдаланиш»
2. Корхоналардаги ички аудит хизмати тўғрисида НИЗОМ. Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16 октябрдаги 215-сон [қарорига](#) 2-ИЛОВА
3. “Ички аудит хизмати ходимларини тайёрлаш тизимини такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 05.05.2021 йилдаги 280-сон
4. И.Н.Қўзиев, Ш.Н.Файзиев, А.В.Авлоқулов, И.Ф.Шеримбетов, “Ички аудит” ўқув қўлланма. Тошкент 2014й